

С. А. Львіщина,
аспірант, Київський національний університет будівництва і
архітектури

МЕХАНІЗМ ПЛАНУВАННЯ ВИРОБНИЧОЇ СОБІВАРТОСТІ БУДІВЕЛЬНО-МОНТАЖНИХ РОБІТ, ПРИБУТКУ ТА РЕНТАБЕЛЬНОСТІ

У статті обґрунтовано напрями удосконалення методології, методику й організації планування виробничої собівартості будівельно-монтажних робіт, прибутку та рентабельності діяльності будівельних підприємств. Проаналізовано сутність і завдання планування виробничої собівартості. Класифіковано витрати будівельно-монтажної організації. Розглянуто фактори впливу на витрати будівельної організації. Проаналізовано методи планування собівартості будівельно-монтажних робіт. Розглянуто техніко-економічне обґрунтування собівартості робіт факторним методом. Розроблено механізм планування прибутку і рентабельності.

The article reveals the directions for improving the methodology, techniques and planning of the production cost of construction works, revenue and profitability of construction companies. The essence and task of planning the production cost. Classified costs of construction. The factors influencing the cost of building the organization. The methods of planning the cost of construction works. Considered the feasibility study cost factor method works. The mechanism of planning income and profitability.

Ключові слова: собівартість, витрати, економічні елементи, чистий прибуток, рентабельність виробництва.

Key words: cost, cost, economic items, net income profitability.

АКТУАЛЬНІСТЬ ТЕМИ

Результати роботи кожного підприємства значною мірою залежать від системи управління, яка забезпечує економічну самостійність підприємства, його конкурентоспроможність та стійке фінансове становище на ринку. Вирішення проблеми ефективного розвитку та економічного зростання будівельних підприємств України можливе завдяки удосконаленню системи управління та планування витрат та собівартості продукції.

У системі показників, що характеризують ефективність господарської діяльності будівельних організацій, одне з провідних місць належить виробничій собівартості будівельно-монтажних робіт. Неухильне зниження собівартості є важливим фактором зростання прибутку.

В умовах ринкових відносин підприємство повинне прагнути якщо не до одержання максимального прибутку, то принаймні до того обсягу прибутку, що дозволяв би йому не тільки міцно утримувати свої позиції на ринку збуту своїх товарів і надання послуг, але і забезпечувати динамічний розвиток його виробництва в умовах конкуренції. В остаточному підсумку це припускає знання джерел формування прибутку і методів для кращого їх використання, а отже потребує від керівництва підприємством мати довгострокову стратегію щодо планування прибутку підприємства.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Вагомий внесок у дослідження планування собівартості продукції та прибутку зробили вітчизняні та за-

рубіжні вчені, зокрема: Г. Азгальдова, І. Бланка, І. Балабанова, Л. Бадалова, Б. Данилишина, Дж. Джурана, С. Доро-гунцова, І. Каца, Г. Крамаренко, М. Коробова, Л. Лігоненко, А. Мазаракі, А. Маршалову, Н. Менкью, М. Мельникову, А. Омелянович, А. Поддєрьогіна, р. Солоу, А. Садекова, р. Сайфуліна, О. Стоянову, Н. Ушакову, Н. Чумаченка, А. Шеремета. Водночас за межами сучасних досліджень залишаються поєднання якісної та кількісної характеристик прибутку, що поширює не тільки систему об'єктів якості, а й просуває показник прибутку на принципово новий рівень у фінансовому механізмі підприємства.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є наукове обґрунтування теоретичних і методичних положень, а також розробка практичних рекомендацій щодо визначення собівартості будівельно-монтажних робіт, витрат, прибутку та рентабельності.

Для досягнення поставленої мети визначено такі завдання:

- проаналізувати сутність і завдання планування виробничої собівартості;
- класифікувати витрати будівельно-монтажної організації;
- розглянути фактори впливу на витрати будівельної організації;
- проаналізувати методи планування собівартості будівельно-монтажних робіт;
- розглянути техніко-економічне обґрунтування собівартості робіт факторним методом;
- розробити механізм планування прибутку і рентабельності.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Сутність і завдання планування виробничої собівартості.

Собівартість — це витрати будівельної організації, безпосередньо пов'язані з виконанням на свій ризик і власними силами будівельно-монтажних робіт на замовлення підприємств, установ, організацій та громадян. До витрат, що включаються у собівартість будівельно-монтажних робіт, належать витрати, передбачені П(С)БО (Положення (стандарт) бухгалтерського обліку) 16 "Витрати" (з урахуванням змін і доповнень до нього) [17] та П(С)БО 18 "Будівельні контракти" [18], а також витрати, пов'язані з особливостями технології, організації та управління будівельним виробництвом, контролю за виробничими процесами та якістю будівництва.

Планова собівартість менша вартості будівельно-монтажних робіт за договірними цінами на суму планових нагромаджень та величину економії, яка забезпечується за рахунок реалізації організаційно-технічних заходів.

$$P_C = B_A - \frac{B_A(P_n - E_{\text{економія}})}{100} + K_p \quad (1),$$

де B_A — вартість робіт за договір-

ними цінами;

P_n — планові нагромадження, у %;
 $E_{\text{орг.т.а}}$ — економія за рахунок організаційно-технічних заходів, у %;
 K_p — компенсації, одержані підрядником від замовників за умови не включення окремих витрат у договірну ціну.

Фактична собівартість включає витрати будівельної організації на виконання будівельно-монтажних робіт, що визначаються відповідно до Положень (стандартів) бухгалтерського обліку.

Планування витрат, що включаються до собівартості будівельно-монтажних робіт, здійснюється за об'єктами витрат. Такими можуть бути:

- окремі види будівельно-монтажних робіт;
- об'єкти будівництва;
- будівельний контракт.

Відповідно до об'єктів витрат розрізняють:

собівартість окремих видів будівельно-монтажних робіт — це витрати будівельної організації, пов'язані з виконанням на свій ризик і власними вилами окремих видів будівельно-монтажних робіт на одному або декількох об'єктах будівництва, за одним або декількома будівельними контрактами;

— собівартість об'єкта будівництва — це витрати будівельної організації, пов'язані з виконанням на свій ризик і власними силами будівельно-монтажних робіт на конкретному об'єкті будівництва за весь період його будівництва;

— собівартість будівельно-монтажних робіт за будівельним контрактом — це витрати будівельної організації, пов'язані з виконанням будівельно-монтажних робіт, передбачених контрактом на будівництво, від дати укладання контракту до остаточного завершення контракту [9].

Метою планування собівартості будівельно-монтажних робіт є:

1) визначення витрат на виконання будівельно-монтажних робіт у встановлені договорами строки при раціональному використанні матеріалів, робочої сили, будівельних та інших виробничих ресурсів;

2) організація внутрішнього госпрозрахунку та управлінського обліку в структурних підрозділах будівельної організації;

3) визначення ціни тендерної пропозиції, за якою будівельно-монтажна організація спроможна збудувати об'єкт (виконати роботи) щодо якого проводяться торги (тендери).

Класифікація витрат будівельно-монтажної організації

Для планування виробничої собівартості будівельно-монтажних робіт важливе значення має класифікація витрат за такими ознаками, як: види діяльності будівельної організації; місце виникнення витрат; подібність складу витрат; способи включення витрат у собівартість буді-

ельно-монтажних робіт; доцільність витрачання; відношення до вартості будівельного контракту (будівельно-монтажних робіт) [9].

За видами діяльності витрат класифікуються на: витрати основної діяльності; витрати операційної діяльності; витрати звичайної діяльності.

Витрати основної діяльності — це витрати будівельної організації, пов'язані з виконанням або реалізацією будівельно-монтажних робіт.

Витрати основної діяльності включають витрати основної діяльності та інших видів діяльності будівельної організації, які не є інвестиційною чи фінансовою діяльністю.

Витрати звичайної діяльності включають витрати операційної, фінансової та інвестиційної діяльності.

За місцем виникнення витрати поділяють на:

— витрати основного виробництва;

— витрати допоміжного виробництва;

— витрати другорядних виробництв.

Витрати основного виробництва — це витрати структурних підрозділів будівельної організації, які безпосередньо приймають участь у виконанні будівельно-монтажних робіт, включаючи витрати, пов'язані з управлінням, організацією та обслуговуванням будівельного виробництва.

Витрати допоміжного виробництва — це витрати структурних підрозділів будівельної організації, які зайняті забезпеченням процесу основного виробництва, включаючи витрати пов'язані з управлінням, організацією та обслуговуванням виробництва: технічний огляд, технічне обслуговування, ремонт власних та орендованих будівельних машин, механізмів та устаткування; забезпечення інструментом, запасними частинами, транспортними послугами тощо.

Витрати другорядних виробництв — це витрати структурних підрозділів будівельної організації, що безпосередньо не беруть участі у виконанні будівельно-монтажних робіт, але їх продукція використовується при виконанні робіт. До таких виробництв відносяться: бетонне і розчинне виробництво; виробництво залізобетонних і бетонних виробів, будівельних матеріалів, виробів і конструкцій, блоків та будівельного каміння; цегляне виробництво; виготовлення інших виробів, напівфабрикатів тощо.

Класифікація за подібністю складу витрат:

Елементи витрат — це сукупність однорідних за своїм економічним змістом витрат.

До статті витрат можуть включатися складові будь-якого елемента або декількох елементів.

Витрати операційної діяльності будівельної організації групуються за

елементами витрат, а витрати основної діяльності, крім того, і за статтями калькулювання.

За способами включення у собівартість будівельно-монтажних робіт витрати поділяються на:

— Прямі — це витрати, які безпосередньо пов'язані з виконанням будівельно-монтажних робіт відповідних об'єктів витрат за прямою ознакою.

— Загальновиробничі витрати — це непрямі витрати, що пов'язані з управлінням, організацією та обслуговуванням будівельного виробництва, які не можуть бути віднесені безпосередньо до конкретного об'єкта витрат, і розподіляються між об'єктами витрат пропорційно базі розподілу, обраної будівельною організацією самостійно.

Класифікація витрат за доцільністю їх використання:

— Продуктивні витрати — це витрати, що передбачені раціональною організацією та технологією виробництва.

— Непродуктивні витрати — це витрати, що виникають через недосконалість організації виробництва, порушення технології тощо.

— Надзвичайні витрати — це витрати, що виникли внаслідок стихійного лиха, техногенних аварій, надзвичайних подій, а також витрати на здійснення заходів, пов'язаних із запобіганням та ліквідацією таких наслідків.

За ознакою відношення до вартості будівельного контракту (будівельно-монтажних робіт) витрати класифікуються на:

— Витрати за будівельним контрактом — це витрати на виконання будівельно-монтажних робіт, які безпосередньо пов'язані з виконанням даного контракту (прямі витрати), а також витрати, пов'язані з управлінням, організацією та обслуговуванням будівельного виробництва (загальновиробничі витрати).

— Витрати періоду — це витрати, які неможливо прямо пов'язати з конкретними (будівельно-монтажними роботами) і, відповідно, з доходами від контрактів (будівельно-монтажних робіт), для отримання яких вони були здійснені. Такі витрати не відносяться до витрат за будівельними контрактами і не включаються до собівартості будівельно-монтажних робіт, а відображаються у складі витрат будівельної організації у тому звітному періоді, в якому були здійснені (адміністративні витрати; витрати збуту; інші операційні витрати). До вартості будівельного контракту включаються тільки адміністративні витрати.

Витрати основної діяльності будівельної організації під час формування виробничої собівартості робіт можуть групуватися за такими статтями калькулювання:

- прямі матеріальні витрати;
- прямі витрати на оплату праці;
- відрахування на соціальні заходи;

— витрати на експлуатацію будівельних машин та механізмів, які можна віднести до конкретних об'єктів витрат за прямою ознакою;

— інші прями витрати;

— загальновиробничі витрати.

До статті "Прямі матеріальні витрати" включається вартість сировини, матеріалів, будівельних конструкцій, комплектуючих виробів і напівфабрикатів; вартість допоміжних та інших матеріалів, придбаних у сторонніх організацій та виготовлених у допоміжних та другорядних виробництвах будівельної організації, що в подальшому безпосередньо використовуються на виконанні будівельно-монтажних робіт; вартість паливних і мастильних матеріалів, пари, води, енергії всіх видів та запасних частин тощо.

До статті "Прямі витрати на оплату праці" включаються витрати на основну, додаткову заробітну плату та інші грошові виплати робітників (включаючи нештатних) та працівників лінійного персоналу (начальників дільниць, виконавців робіт, майстрів, механіків дільниць тощо) у разі включення їх до складу бригад, зайнятих на будівельно-монтажних роботах, (включаючи розвантаження на приоб'єктному складі будівельних матеріалів, конструкцій, виробів і обладнання та переміщення їх вручну від приоб'єктного складу до робочої зони) на раховану згідно з формами і системами оплати праці, що застосовуються у будівельній організації.

До статті "Експлуатація будівельних машин і механізмів" включаються витрати, які можуть бути віднесені до конкретного об'єкта витрат за прямою ознакою.

До статті "Відрахування на соціальні заходи" включаються відрахування від заробітної плати персоналу, зазначеного у статтях калькулювання, що відносяться до прямих витрат, за нормами встановленими законодавством.

До статті "Інші прями витрати" включаються усі інші виробничі витрати, які не увійшли до попередніх статей і можуть бути віднесені безпосередньо на собівартість будівельно-монтажних робіт за прямими ознаками, зокрема:

— плата за оренду земельних і майнових паїв;

— витрати від браку, які становлять вартість остаточно забракованих виробів, напівфабрикатів, та витрати на виправлення браку за вираховуванням;

— остаточно забракованої продукції за справедливою вартістю;

— сум, що відшкодовуються працівниками, які допустили брак;

— сум, що одержані від постачальників за неякісні матеріали і комплектуючі вироби;

— витрати на виконання виправлень та гарантійних робіт, у тому числі витрати на гарантійний ремонт, заданих замовнику об'єктів протягом га-

рантійного терміну з дати підписання акта про прийняття об'єкта в експлуатацію, за умови включення такого ремонту до контракту та належного оформлення документів щодо виконання такого ремонту тощо.

До статті "Відрахування на соціальні заходи" включаються відрахування від заробітної плати персоналу, зазначеного у статтях калькулювання, що відносяться до прямих витрат, за нормами встановленими законодавством.

До статті "Загальновиробничі витрати" належать витрати, визначені ПБО 16 "Витрати".

Загальновиробничі витрати складаються з постійних загальновиробничих витрат (розподілені та нерозподілені) та змінних загальновиробничих витрат.

До постійних — належать витрати, які залишаються незмінними в разі зміни обсягу виконаних будівельно-монтажних робіт. Постійні витрати розподіляються між об'єктами витрат з використанням бази розподілу, обраної будівельною організацією самостійно, виходячи з нормальної потужності цієї організації.

Нерозподілені постійні загальновиробничі витрати визначаються як різниця між загальною сумою постійних загальновиробничих витрат та сумою розподілених постійних загальновиробничих витрат.

До змінних загальновиробничих витрат належать витрати, що змінюються прямо пропорційно до зміни обсягу виконаних будівельно-монтажних робіт і розподіляються між об'єктами витрат з використанням бази розподілу, обраної будівельною організацією самостійно.

Фактори впливу на витрати будівельної організації

При плануванні виробничої собівартості та розробці заходів щодо подальшого зниження рівня виробничих затрат слід прийняти до уваги, що на собівартість впливає значна кількість факторів. Їх можна об'єднати в три групи: загальнодержавні, галузеві та внутрішньовиробничі.

До загальнодержавних факторів належать зміна оптових цін на матеріали, устаткування, тарифів на паливо, електроенергію, перевезення вантажів, зміна правил фінансування і кредитування будівництва. Вони можуть викликати як підвищення, так і зниження собівартості будівельно-монтажних робіт.

Галузевими факторами зниження собівартості будівельно-монтажних робіт є: вдосконалення структури управління, упорядкування проектно-кошторисної справи, розвиток матеріально-технічної бази будівництва, укрупнення будівельно-монтажних організацій.

Внутрішньовиробничі фактори безпосередньо впливають на собівартість будівельно-монтажних робіт, їх враховують на стадії формування плану будівельного виробництва.

Важливе місце серед факторів, що

діють об'єктивно, посідає фактор структурних зрушень у будівельному виробництві, який повинен прийматися до уваги в процесі планування собівартості.

Методи планування собівартості будівельно-монтажних робіт

Порядок і методи планування собівартості робіт встановлюють будівельні організації самостійно, виходячи з умов своєї діяльності та враховуючи методичні рекомендації із формування собівартості будівельно-монтажних робіт [9].

Планову виробничу собівартість окремих об'єктів будівництва та видів будівельно-монтажних робіт можна розраховувати на основі техніко-економічних обґрунтувань, тобто впровадження організаційно-технічних заходів та визначати за статтями калькулювання витрат або за елементами витрат.

Вихідними даними для таких розрахунків служать:

— програма підрядних робіт будівельної організації;

— проектно-кошторисна документація об'єктів, що споруджуються;

— фізичні обсяги видів робіт;

— виробничі норми витрат на одиницю виміру відповідних видів робіт.

Планування витрат за статтями калькулювання. Витрати на виконання будівельно-монтажних робіт за статтею "Прямі матеріальні витрати" визначають виходячи із фізичних обсягів робіт, передбачених проектно-кошторисної документації, виробничих норм витрачання матеріальних ресурсів та цін постачальників на матеріальні ресурси.

Витрати за статтею "Прямі витрати на оплату праці" визначають виходячи із фізичних обсягів робіт, передбачених у проектно-кошторисній документації та норм затрат праці, що діють в організації.

Витрати за статтею "Експлуатація будівельних машин та механізмів" розраховують виходячи з потреби в роботі будівельних машин і механізмів у машино-змінах (машино-годинах) передбаченої в проектах організації будівництва і проектах виконання робіт для окремих об'єктів та планової калькуляції вартості машино-змін або (машино-годин).

Витрати за статтею калькулювання "Відрахування на соціальні заходи" обчислюють за кожним видом відрахувань передбачених у Методичних рекомендаціях, відповідно до встановлених законодавством норм витрат на оплату праці працівників [9].

"Загальновиробничі витрати" розраховують на плановий період у цілому для будівельної організації на підставі кошторисів цих витрат. Розподіл загальновиробничих витрат між об'єктами витрат здійснюється з використанням бази розподілу, яка визначається будівельною організацією самостійно.

Визначення планової собівартості будівельно-монтажних робіт за еле-

ментами витрат

Планові витрати за елементом "Матеріальні затрати" можуть визначитися такими способами:

а) за планово-розрахунковими нормативами матеріальних витрат на 1 млн грн. вартості будівельно-монтажних робіт. Для розрахунку таких нормативів необхідно провести аналіз фактичних витрат за минулі періоди, враховуючи індекси інфляції за ці періоди;

б) за фізичними обсягами укрупнених видів будівельно-монтажних робіт на об'єктах будівництва, включених до плану, планово-розрахунковими нормативами матеріальних ресурсів на відповідні види робіт та їх вартості за цінами постачальників.

Планові витрати за елементом "Витрати на оплату праці" можуть обчислюватися за планово-розрахунковими нормативами витрат на оплату праці робітників і лінійного персоналу, що входить до складу виробничих бригад та апарату управління відокремленого виробничого підрозділу на 1 млн грн. вартості будівельно-монтажних робіт.

Планові витрати за елементом "Відрахування на соціальні заходи" визначають відповідно до встановлених законодавством норм за кожним видом страхових внесків і відрахувань.

Планові витрати за елементом "Амортизація" обчислюють згідно з порядком, нормами та умовами, встановленими П(С)БО 7 "Основні засоби" та П(С)БО 8 "Нематеріальні активи", виходячи із середньомісячної вартості як власних, так і орендованих основних засобів, інших необоротних матеріальних активів та нематеріальних активів, на які нараховується амортизація, та середньої норми амортизаційних відрахувань. Остання визначається, виходячи з переліку основних засобів, нематеріальних активів та інших необоротних матеріальних активів, що передбачається задіяти у плановому періоді, на які нараховується амортизація, а також норм, затверджених за окремими групами основних засобів.

Планові витрати за елементом "Інші операційні витрати" визначаються із застосуванням планово-розрахункових нормативів, які розраховуються у відсотках до суми вище названих витрат за елементами.

Планова собівартість робіт в цілому по будівельній організації буде визначатися як сума вищезазначених витрат за економічними елементами.

Техніко-економічне обґрунтування собівартості робіт факторним методом

При розробці плану з собівартості можуть бути використані такі методи, як нормативний, прямого калькулювання і факторний. Одним із прогресивних і економічно обґрунтованих методів планування вважається нормативний. Однак практичне застосування його в будівництві пов'язано з рядом труднощів.

Найбільш широке застосування має всім рівням управління одержав фак-

торний метод розрахунку зміни затрат за калькуляційними статтями. Суть факторного методу розрахунку планової собівартості робіт полягає в наступному:

а) визначаємо питому вагу кожної статті витрат за попередній (базовий) період у відсотках до виконаного обсягу робіт за цей же період;

б) обчислюємо планові витрати за умови збереження попереднього (базового) рівня витрат;

в) по кожній статті витрат розраховуємо її зміну за рахунок економії, яку передбачається отримати в результаті впровадження окремих заходів;

г) розраховуємо плановий рівень витрат шляхом ділення планової суми витрат на плановий обсяг робіт за договірною ціною.

Практичне застосування. Обґрунтуємо планову собівартість будівельно-монтажних робіт факторним методом. Вихідні дані: обсяг робіт, виконаних власними силами підрядної організації у попередньому періоді — 12400 тис. грн.; фактична структура витрат у відсотках до виконаного обсягу робіт сформувався таким чином: прями матеріальні витрати — 51,0; прями витрати на оплату праці — 16; витрати на експлуатацію будівельних машин і механізмів — 6; загальнопромислові витрати — 12.

Обсяг робіт на плановий рік — 13200 тис. грн. Оргтехзаходами передбачено одержати економію в сумі 325 тис. грн., у тому числі за рахунок економії матеріальних витрат — 185 тис. грн.; витрат на оплату праці — 75 тис. грн.; витрат на експлуатацію будівельної техніки — 40 тис. грн. і на загальнопромислових витратах — 25 тис. грн.

Розраховану планову собівартість робіт на основі наведених даних і викладених методичних положень відображено в табл. 1.

Економію витрат, яку передбачено отримати за рахунок реалізації оргтехзаходів в плановому періоді, можна визначити за такою методикою.

1. Стаття "Прямі матеріальні витрати"

а) зміна норм витрачання матеріальних ресурсів (ΔC_{M1})

$$\Delta C_{M1} = Y_{M1}^{\delta} \left[1 - \frac{100 \pm \Delta H_{M1}}{100} \right] \quad (2),$$

б) зміна цін на матеріальні ресурси (ΔC_{M2})

$$\Delta C_{M2} = Y_{M2}^{\delta} \left[1 - \frac{100 \pm \Delta \Pi_{M2}}{100} \right] \quad (3);$$

в) зміна транспортної схеми перевезень матеріальних ресурсів, передбачених витратами на виконання будівельно-монтажних робіт (ΔC_{M3})

$$\Delta C_{M3} = \sum_{i=1}^n N_{Mi} \Delta \Pi_{Ti} \quad (4),$$

де $Y_{M\delta}$ — витрати на матеріальні ресурси у попередньому (базовому) періоді, у відсотках до виконаного обсягу робіт;

H_{Mi} — зміна норми витрачання i -го виду матеріальних ресурсів у плановому періоді проти попереднього (базового), у відсотках;

$\Delta \Pi_{Mi}$ — зміна ціни на i -й вид матеріального ресурсу у плановому періоді

проти попереднього (базового), у відсотках;

N_{Mi} — кількість i -го виду матеріалів, по якому змінюється транспортна система перевезень у плановому періоді;

$\Delta \Pi_{Ti}$ — зміна тарифу на перевезення i -го виду матеріального ресурсу у плановому періоді, у відсотках.

2. Стаття "Прямі витрати на оплату праці"

а) зниження витрат за рахунок підвищення рівня механізації окремих видів робіт (ΔC_{31})

$$\Delta C_{31} = \sum_{i=1}^n \Delta Q_i^n (P_{P_{YU}} - P_{MEX}) \quad (5),$$

де ΔQ_i — зміна того чи іншого виду робіт в натуральних показниках, який передбачено виконати механізованим способом у плановому періоді;

$P_{P_{YU}}$ — розцінка за виконання одиниці робіт вручну;

P_{MEX} — розцінка за виконання одиниці робіт механізованим способом.

б) зміна співвідношення у темпах приросту продуктивності праці і заробітної плати (ΔC_{31})

$$\Delta C_{31} = Y_{31}^{\delta} \left(\frac{I}{I_n} - 1 \right) \cdot Y_{P.P.} \quad (6),$$

де Y_{31}^{δ} — витрати на оплату праці у попередньому періоді, у відсотках до виконаного обсягу робіт;

I — індекс зміни середньої заробітної плати;

I_n — індекс зміни продуктивності праці;

$Y_{P.P.}$ — частка робітників-відрядників у загальній чисельності робітників.

3. Стаття "Витрати на експлуатацію будівельних машин і механізмів"

а) зростання експлуатаційної продуктивності власних машин і механізмів будівельної організації в плановому періоді проти попереднього (базового), у відсотках (ΔC_{MEX1})

$$\Delta C_{MEX1} = \frac{Y_{MEX1}^{const} \cdot \Pi_c}{(100 \pm \Delta \Pi_c) \cdot 100} \quad (7),$$

Y_{MEX1} — витрати на утримання і експлуатацію власних машин і механізмів будівельної організації, у відсотках до виконаного обсягу робіт у попередньому (базовому) періоді;

$\Delta \Pi_c$ — експлуатаційної продуктивності власних машин і механізмів будівельної організації у плановому періоді, у відсотках проти попереднього (базового) періоду.

б) зміна цін за маш.-зміну (маш. год.) роботи залученої техніки з управління механізації для виконання робіт у плановому періоді власними силами (ΔC_{MEX2})

$$\Delta C_{MEX2} = Y_{MEX2}^{\delta} \left[1 - \frac{(100 \pm \Delta \Pi_{MEX2})}{100} \right] \quad (8),$$

Y_{MEX2} — витрати на експлуатацію машин і механізмів, залучених з управління механізації у попередньому періоді, у відсотках до виконаного обсягу робіт;

$\Delta \Pi_{MEX2}$ — зростання (зниження) ціни за маш.-зміну (маш. год.) роботи i -го виду машин у плановому періоді, у відсотках до попереднього періоду;

в) поліпшення використання залу-

ченої будівельної техніки за часом

$$\Delta C_{\text{мех.з}} = \frac{\sum_{i=1}^n (N_{\text{мех}}^n \cdot K_p - N_{\text{мех}}^6)}{O_p^n} \quad (9),$$

$N_{\text{мех}}^n$ — планово-розрахункова кількість маш.-змін i -го виду будівельної техніки, яка необхідна для виконання планового обсягу робіт;

$N_{\text{мех}}^6$ — фактична кількість маш.-змін i -го виду будівельної техніки, відпрацьованих у попередньому періоді;

K_p — коефіцієнт, який відображає зміну обсягів робіт у плановому році по відношенню до попереднього (базового);

$C_{\text{м.з.і}}$ — планово-розрахункова ціна за маш.-змін роботи i -го виду техніки.

4. Стаття "Загальновиробничі витрати"

а) зростання (зниження) обсягів робіт у плановому періоді, що виконуються власними силами організації ($\Delta C_{\text{з.в.1}}$)

$$\Delta C_{\text{з.в.1}} = \frac{(O_p^n - O_6^p) \cdot V_{\text{const}}}{100} \quad (10),$$

де O_p^n , O_6^p — відповідно планові обсяги робіт і фактично виконані у попередньому (базовому) періоді, млн грн.;

V_{const} — постійні витрати, у відсотках до обсягу робіт, що виконуються власними силами організації.

б) зростання (зниження) продуктивності праці ($\Delta C_{\text{з.в.2}}$)

$$\Delta C_{\text{з.в.2}} = O_p^n \cdot \frac{3V_n}{100} (Y_B - Y_B K_p) \quad (11)$$

де $3V_n$ — норма загально виробничих витрат, у відсотках до планового обсягу робіт;

Y_B — частка загальновиробничих витрат, на яку впливає зміна продуктивності праці;

K_p — коефіцієнт зміни продуктивності робіт у плановому році.

У процесі планування собівартості робіт необхідно приймати до уваги можливі структурні зрушення у будівельному виробництві по відношенню до попереднього (базового) періоду (зміна структури робіт, видів будівництва).

Структурні зрушення у плановому періоді можуть призводити як до зниження собівартості, так і до її зростання.

Розрахунок впливу даного фактора на собівартість у плановому періоді може бути представлений за такою формулою

$$\Delta C_{\text{стр}} = U_3^6 - \sum_{i=1}^n U_{zi}^6 \cdot O_{yi}^n / 100 \quad (12),$$

де U_3^6 — базовий рівень виробничих витрат по організації;

U_{zi}^6 — рівень виробничих витрат у попередньому (базовому) році за окремими видами робіт (видами будівництва);

O_{yi}^n — питома вага окремих видів робіт (видів будівництва) у плановому періоді, у відсотках.

Планування прибутку і рентабельності

Залежно від принципів формування розраховують такі види прибутку:

Таблиця 1. Результати розрахунку планової собівартості робіт факторним методом

Статті витрат	Витрати попереднього періоду у відсотках до виконаного обсягу робіт	Витрати планового періоду за рівнем базового року, тис. грн.	Економія витрат за організаціями, тис. грн.	Планова собівартість робіт, тис. грн., (гр. 2-гр.3)	Плановий рівень витрат, %
А	1	2	3	4	5
Прямі витрати	73	9636	300	9336	70,7
у тому числі: прямі матеріальні витрати	16	13200x0,51=6732	185	6547	49,6
прямі витрати на оплату праці	16	13200x0,16=2112	75	2037	15,4
витрати на експлуатацію будівельних машин і механізмів	6	13200x0,06=792	40	752	5,7
загальновиробничі витрати	12	13200x0,12=1584	25	2559	11,8
Усього	85	11220	325	10895	82,5

- валовий;
- від операційної діяльності;
- від звичайної діяльності до оподаткування;
- чистий прибуток.

Згідно П(С)БО 3 "Звіт про фінансові результати" прибуток — це сума на яку доходи перевищують пов'язані з ними витрати, а збиток — це перевищення витрат над сумою доходу, для отримання якого були здійснені ці витрати. На формування валового прибутку будівельної організації впливають в основному фактори: зміна обсягів робіт, що виконуються власними силами організації; зміна собівартості робіт; зміна договірних цін на будівельну продукцію в плановому періоді.

Валовий прибуток від реалізації будівельно-монтажних робіт ($P_{p.o}^n$) на плановий період може розраховуватися за такими формулами:

$$P_{p.o}^n = O_p^n - Z_n \quad (13);$$

або

$$P_{p.o}^n = O_p^n (100 - Y_3^n) / 100 \quad (14),$$

$$P_{p.o}^n = O_p^n \cdot C_3 / 100 \quad (15),$$

де Z_n — планові витрати на виконання будівельно-монтажних робіт власними силами організації;

Y_3^n — плановий рівень виробничих витрат в коп. на 1 грн. будівельно-монтажних робіт;

C_3 — зниження собівартості робіт за планом в коп. на 1 грн. робіт.

Використовуючи дані, наведені в прикладі попереднього підрозділу, і вищенаведену формулу (14) визначимо валовий прибуток на плановий період будівельної організації і вплив факторів на його зростання.

$$P_{p.o}^n = 13200 (100 - 82,5) / 100 = 2310 \text{ тис. грн.}$$

Отже, по відношенню до попереднього (базового) року передбачається зростання прибутку на 450 тис. грн.

$$[2310 - \frac{21400 \cdot (100 - 85)}{100}].$$

Зростання прибутку у плановому році буде досягну-

то за рахунок:

а) зниження собівартості будівельно-монтажних робіт ($\Delta Пр$)

$$\Delta Пр_{\text{р.1}}^n = \frac{(13200 - 12400) \cdot (100 - 85)}{100} = +120 \text{ тис. грн.}$$

б) зростання обсягу будівельно-монтажних робіт

$$\Delta Пр_{\text{р.2}}^n = \frac{(85 - 82,5) \cdot 13200}{100} = +330 \text{ тис. грн.}$$

Прибуток від операційної діяльності на плановий період визначається як алгебраїчна сума розрахункового валового прибутку та іншого операційного доходу, зокрема, від реалізації стороннім організаціям (підприємствам) продукції, послуг допоміжними і другорядними виробництвами за вирахуванням адміністративних витрат, витрат на збут та інших операційних витрат [7].

Плановий чистий прибуток розраховується як алгебраїчна сума прибутку (збитку) від основної діяльності, фінансових та інших доходів (прибутку), фінансових та інших витрат (збитків).

Плановий чистий прибуток розраховується як алгебраїчна сума прибутку (збитку) від звичайної діяльності та надзвичайного прибутку (збитку) і суми податків на прибуток.

Рентабельність виробництва. Обґрунтовуючи величину прибутку на плановий період, доцільно провести розрахунок рентабельності виробництва. Підприємство вважається рентабельним, якщо результати від реалізації продукції (робіт, послуг) покривають витрати виробництва і утворюють прибуток, достатній для нормальної діяльності підприємства. Економічна сутність рентабельності розкривається через систему показників, зростання яких оцінюється як позитивна тенденція. Для оцінки ефективності діяльності підприємства можуть використовуватися різні показники рентабельності, зок-

рема показники, що характеризують: рентабельність реалізованої продукції; рентабельність (окупність) витрат операційної, інвестиційної та фінансової діяльності; рентабельність власного та сумарного капіталу тощо [3].

Рентабельність можна визначати на основі валового прибутку, прибутку від операційної діяльності, прибутку від звичайної діяльності до оподаткування й чистого прибутку. Вибір показників фінансових результатів для визначення планових коефіцієнтів рентабельності залежить від суб'єктів господарювання: діяльність підприємства в цілому чи його окремих підрозділів: будівельні ділянки, допоміжні, другорядні виробництва, бригади тощо. У будівництві є своя специфіка щодо визначення показників рентабельності.

Найбільш поширеним у вітчизняній практиці є показник рентабельності, що визначається як відношення прибутку до собівартості будівельно-монтажних робіт. Цей показник є порівняльним для різних підприємств. Він дозволяє визначити відносну величину прибутку, одержану на кожну гривню, що була вкладена у виробництво кінцевого продукту.

Водночас в умовах ринку дедалі більшого значення набуває показник прибутковості коштів, інвестованих засновниками (акціонерами) в діяльність підприємства в цілому, оскільки вищенаведений показник не дає уявлення про ефективність використання капіталу. Можна досягти великої рентабельності витрат на готову або реалізовану продукцію і водночас мати низьку рентабельність власного капіталу. Це зумовлено тим, що значна частка його не "працює", а лежить на складах або ж значний період часу кредитує покупців.

Тому принципове значення мають такі показники рентабельності, як прибуток на власний (акціонерний) капітал та прибуток на сумарний капітал.

Коефіцієнт рентабельності власного капіталу показує наскільки ефективно підприємство використовує власний капітал, тобто характеризує ефективність вкладення коштів у дане підприємство.

$$R_{в.к} = \frac{\text{чистий прибуток (р.220 ф.2)}}{\text{середня вартість власного капіталу (р.380 ф.1 н.п.+р.380 ф.0н):2}} \quad (16)$$

До складу статей власного капіталу підприємства входять: статутний капітал, пайовий капітал, додатковий капітал, резервний капітал і нерозподільний прибуток (тобто значення рядків балансу 300-380). Весь власний капітал підприємства — це кошти, зароблені в процесі діяльності завдяки початковим інвестиціям.

Середня арифметична величина між підсумками статей власного капіталу на початок і кінець звітного періоду дасть середній власний капітал

підприємства. Порівнюючи чистий прибуток з цією величиною, визначаємо рентабельність власного (акціонерного) капіталу підприємства. Показник рентабельності сумарного капіталу (власного і запозиченого) відображає продуктивність усього капіталу, яким володіє підприємство, незалежно від джерел його надходження (R с.к.).

$$R_{с.к.} = \frac{\text{чистий прибуток (р.220 ф.2)}}{\text{середня вартість активів (р.280 ф.1 п.п.+р.280 ф.1кп):2}} \quad (17)$$

Цей показник показує, скільки прибутку приносить кожна гривня, інвестована (вкладена) в активи.

Обґрунтовуючи рівень рентабельності на плановий період, слід прийняти до уваги, що на нього впливає багато факторів, котрі відображають різні аспекти діяльності підприємства. До основних факторів впливу на показники рентабельності можна віднести: зміну виручки від реалізації продукції, зміну собівартості реалізованої продукції та зміну адміністративних витрат, витрат на збут. Отже, збільшення обсягу реалізації продукції (робіт, послуг) та зниження її собівартості в плановому періоді буде основною передумовою зростання рентабельності виробництва.

ВИСНОВОК

В умовах ринкової економіки чистий прибуток є основою економічного та соціального розвитку підприємства. Постійне збільшення чистого прибутку — це стає джерело фінансування розвитку виробництва (реінвестування прибутку), виплати дивідендів, створення резервних фондів, задоволення соціальних і матеріальних потреб працівників підприємства, благодійної діяльності. Чистий прибуток — найважливіший показник для оцінювання виробничої та фінансової діяльності підприємств, оскільки відбиває ступінь його активності та фінансового благополуччя, а також ефективність менеджменту.

Аналіз планування виробничої собівартості є невід'ємною частиною стратегії підприємства щодо управління прибутком. Виконання стратегії управління прибутком здійснюється безпосередньо в процесі фінансово-господарської діяльності, забезпечуючи постійну платоспроможність підприємств, шляхом оперативного фінансового планування.

У даній роботі ілюструється тільки частина об'ємного процесу планування прибутку на будівельному підприємстві, проте застосовувати методи, які описані в даній роботі, можуть бути використані для управління не тільки прибутком і рентабельністю підприємства, а ряду інших економічних показників.

Виходячи з особливостей соціально-економічних перебудов, що відбуваються в Україні, а також з трансформацією зовнішнього середовища під впливом світової фінансової

кризи, стратегічне управління та планування прибутку відіграє провідну роль у процесі ефективного управління діяльністю, будівельного підприємства.

Література:

- Бланк І.А. Інвестиційний менеджмент: учебний курс. — К.: Ельма-Н. Ника-Центр, 2001. — 448 с.
- Жердецький П.Ф., Пересада А.А. Економіка будівельного комплексу: навчальний посібник. — К.: Вища школа, 1992. — 271 с.
- Зінченко Т. Управління прибутком і рентабельністю підприємства в умовах ринкової економіки / Т. Зінченко // Вісті ДВ. — 2005. — 1 липня.
- Зінь Е.А., Турчанко М.О. Планування діяльності підприємства: підручник. — К.: ВД "Професіонал", 2004. — 320 с.
- Іванова В.В. Планування діяльності підприємства: навч. посібник. — К.: Центр навчальної літератури, 2006. — 427 с.
- Коробов М.Я. Фінансово-економічний аналіз діяльності підприємств: навч. посіб. — К.: Т-во "Знання", КОО, 2000. — 378 с.
- Кривецька О.Р. Планування прибутку підприємства при визначенні стратегії його розвитку / О.Р. Кривецька // Фінанси України. — 2005. — № 3. — С. 138—147.
- Литвин Б.М. Совершенствование планирования строительного производства. — К.: Будівельник, 1986. — 119 с.
- Методичні рекомендації з формування собівартості будівельно-монтажних робіт (Затверджено наказом Держбуду від 16.02.2004р. № 30).
- Планування діяльності підприємства: навч.-метод. посібник / М.А. Белов, Н.М.
- Свєдокімова, В.Є. Маслюк та ін. За заг. ред. В.Є. Маслюка. — К.: КНЕУ, 2002. — 252 с.
- Практика формування взаємовідносин у будівництві в умовах однорівневої системи ціноутворення: Збірник офіційних, нормативних документів. — К.: НВФ "Інпроект", 2002.
- Рогожин П.С., Гойко А.Ф. Економіка будівельних організацій. — К.: Видавничий дім "Скарби", 2001.
- Тарасюк Г.М., Шваб А.І. Планування діяльності підприємства. навч. посібник. — К.: Каравела, 2003.
- Швайка Л.А. Планування діяльності підприємства: навчальний посібник. — Львів "Новий світ — 2000", 2004. — 268 с.
- Закон України "Про підприємства в Україні": <http://www.drug-med.gov.ua/law/predpryemstva.asp.htm>.
- Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 "Витрати", затверджене наказом Міністерства фінансів України від 31.12.99 р. № 318.
- Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 18 "Будівельні контракти" наказом Міністерства фінансів України від 28 квітня 2001 р. № 205.

Стаття надійшла до редакції 22.12.2010 р.